

TÜRKİYE KÖMÜR İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
HIPODROM CAD. NO: 12
YENİMAHALLE / ANKARA

Ankara, 27.01.2009
Sayı: 119

İlgi: 15 Ocak 2009 tarih ve B.15.2.TKİ.0.19.03-00-250 – 0888 sayılı yazınız.

İlgi yazınızla Kurumunuzun stratejik plan çalışmalarına katkı sağlanması talep edilmiştir. Odamız, önemli bulduğu bu konuda çalışmaya katkı koyabileceğini belirterek 4 üyesini görevlendirmiş ve konu ile ilgili çalışmalar yapılarak 22.01.2009 tarihindeki toplantıya katılım sağlanmıştır. Ancak, toplantı formatında Odamız görüşlerinin tam olarak ifade edilebileceği ortamın oluşmaması nedeniyle Kurumla ilgili görüşlerimizin yazılı olarak iletilmesi uygun görülmüş ve ekte bilgilerinize sunulmuştur.

Saygılarımızla,

Nahit ARI
Genel Sekreter, Yönetim Kurulu Üyesi

Ek: Maden Mühendisleri Odası görüşü

TKİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ STRATEJİ PLANLAMASINA İLİŞKİN MADEN MÜHENDİSLERİ ODASI'NIN GÖRÜŞLERİ

Maden Mühendisleri Odası, kuruluş amaçları çerçevesinde doğal kaynakların bulunmasında, işletilmesinde, sanayinin gereksinimine uygun olarak hazırlanmasında ve pazarlanmasında, ülke ve kamu yararı doğrultusunda madencilik politikaları üretmek, bu hedefe ulaşmak için gerekli görülen tüm girişim ve etkinliklerde bulunmakla yükümlü Anayasal bir kuruluş olarak doğru planlama ve politikaların hayata geçirilmesinde her zaman takipçi ve destekçi olmuştur.

Ülkemizde madencilik faaliyetlerinin büyük bölümü uzun yıllardır TKİ, TTK, Etibank gibi kuruluşlar vasıtasıyla kamu eliyle yürütülmektedir. TKİ ve Etibank kurdukları yıllardan itibaren kuruluş amaçları doğrultusundaki görevlerini çeşitli müdahalelere rağmen günümüze kadar sürdürebilmişlerdir. Ancak adı geçen kurumlar günümüzde farklı işleyiş içerisine sokulmak istenilmektedir.

TKİ'nin kuruluş kanununda "*Devletin Genel Enerji ve Yakıt Politikasına uygun olarak linyit, turb, bitümlü şist, asfaltit gibi enerji hammaddelerini değerlendirmek, ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak, yurt ekonomisine azami katkıda bulunmak plan ve programlar tanzim etmek, takip etmek, uygulama stratejilerini tespit etmek ve gerçekleştirilmesini sağlamak amacı ile kurulmuştur.*" denilmesine rağmen bugün gelinen noktada bu amaçtan giderek uzaklaşmıştır. 70' li yılların sonunda hızlı bir yatırım atağına giren Kurum, 1980 yılında 13,7 milyon ton üretim, 17,7 milyon ABD Doları yatırım, 1985 yılında 31 milyon ton üretim, 350 milyon ABD doları yatırım, 1990 yılında ise 37 milyon ton üretim ve 100 milyon ABD Doları yatırım yapmışken 2007 yılında üretim 26 milyon tona, yatırım ise 16 milyon ABD dolarına gerilemiştir.

Ülkemizde linyit üretimleri, özellikle 1970'li yılların başlarından itibaren, petrol krizlerine bağlı olarak elektrik üretimine yönelik linyit işletmeleri yatırımlarının başlaması ile hızlanmıştır. 1970 yılında yaklaşık 5,8 milyon ton olan linyit üretimi 1998 yılında yaklaşık 65 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Ancak, bu tarihten itibaren, özellikle enerji yönetimleri tarafından yapılan doğalgaz alım anlaşmaları nedeniyle, linyit üretimi giderek düşmüştür. Linyit üretimindeki bu azalma, yerli linyitlerimizin elektrik enerjisi amacıyla kullanım oranındaki azalışla paralel gitmektedir. 1970'li yıllardan itibaren başlayan elektrik enerjisi üretim amaçlı termik santral ve linyit üretim

yatırımları çok büyük oranda kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir. Bununla beraber, ülkemizde elektrik üretimi amacıyla kullanılacak özellikte kömür rezervleri bulunmaktadır. Ancak son yıllarda söz konusu rezervler atıl durumda bırakılarak ithal kaynaklara doğru gelişen bir eğilim vardır.

Ülkemizde, çok sınırlı doğal gaz ve petrol rezervlerine karşın, 560 milyon tonu görünür olmak üzere, yaklaşık 1,3 milyar ton taşkömürü ve 8,3 milyar ton linyit rezervi bulunmaktadır. Linyit rezervleri ülke geneline yayılmıştır. Hemen hemen bütün coğrafi bölgelerde ve 37 ilde linyit rezervlerine rastlanılmaktadır. Linyit rezervlerinin % 30'u TKİ, % 46'sı EÜAŞ ve % 24'ü ise özel sektör elindedir.

Türkiye linyit rezervlerinin % 94'ü termik santrallerde değerlendirilebilecek özelliktedir. Elektrik üretimi amaçlı devreye alınabilecek 13 sahada toplam 3,87 milyar ton linyit rezervi bulunmaktadır. Söz konusu rezervin, toplam 9,655 MW kurulu güç yaratabilme potansiyeli vardır. Söz konusu potansiyelin kısa dönemde gerçekleştirilme imkanlarının sağlanarak, linyite dayalı elektrik santrallerinin kurulu gücünün toplam 17,775 MW'a çıkarılabilmesi imkan dahilindedir. Bu kapasite, toplam kurulu gücün % 47,5'ini oluşturacak niteliktedir. Bu tablo, ülkemiz enerji güvenliğinin yeniden temin edilmesi bakımından dikkat çekicidir.

Bununla beraber, ülkemizin kömür potansiyeli henüz tam olarak ortaya konmuş değildir. Genel olarak maden aramaları konusundaki mevcut sorunlar, yeni kömür rezervlerinin ortaya çıkarılmasının önünde engel oluşturmaktadır.

Sanayinin temel girdisi olması bakımından enerjinin, ulusların kalkınmalarında ve refaha ulaşmalarında büyük önem taşıdığı, herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması bakımından kritik önem taşıyan enerjinin, dünyanın ve insanlığın geleceğindeki belirleyici konumu, her geçen gün daha da artmaktadır.

Dünya üzerindeki tüm ülkeler enerji maliyetlerini düşürmek amacıyla önceliği yerli kaynaklarına vermektedirler. Ülkemizde ise, öncelik, yerli kaynaklara değil ithal kaynaklara verilmektedir.

Ülkemizde doğal gaz yok denecek kadar az bulunmaktadır. Ancak, düşük kalorili olmakla beraber zengin linyit kömürü yataklarımız mevcuttur. Yine, yıllardır ihmal edilen aramalar ile yeni kömür yataklarının bulunup geliştirilmesi olasılığı yüksektir. Söz konusu yataklar atıl bekletilirken, elektrik üretiminde doğal gaza ağırlık verilmesi, ülkemiz sanayi sektörlerinin gelişmesi bakımından son derece sakıncalıdır.

Kömür sektöründe bu sıkıntılar yaşanırken Özelleştirme İdaresi Başkanı (ÖİB) Metin Kilci, önümüzdeki dönemde BOTAŞ, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK), Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) gibi kamu varlıklarının özelleştirilebileceğini belirtmiş ve krizin etkileri ortadan kalkmaya başladıktan, sisler dağıldıktan sonra, yeni kuruluşların özelleştirme portföyüne dahil edilmesinin, yeniden gündeme geleceğini söylemiştir.

Bu son gelişme Odamızın yıllardır belirttiği gibi hatalı planlamalar ve bilinçsiz yönetimler tarafından Türkiye'de bir KİT'in daha nasıl içinden çıkılmaz darboğazlara sürüklendiğinin çarpıcı bir göstergesidir. Kurulu üretim kapasitesinin yarısı ile çalışmaya mahkum edilen TKİ Kurumu, zararın asıl nedeni olan planlama hataları ve hesapsız doğal gaz anlaşmaları göz ardı edilerek verimsiz olduğu gerekçesiyle özelleştirme portföyüne alınmak üzeredir. Ancak, dünyanın hiçbir yerinde hiçbir kurumun, kapasitesinin yarısında çalışarak karlı ya da verimli olması mümkün değildir. Bu gerçek bilinmekte, ancak, ülkemizin en değerli kurumları siyasi iktidarların hatalı politikaları ve uygulamaları ile tek tek elden çıkarılmaktadır. Madencilik sektöründe özelleştirmelerin, sektörün gelişmesini sağlayacağı varsayımı irdelenmeye ve araştırılmaya muhtaçtır. Son yirmi beş yılda edinilen deneyim, özelleştirme söylem ve uygulamalarının sektörün daha da gerilemesine neden olduğu şeklindedir. Olumlu sonucu verecek modeller, ancak ve ancak sorunların ortaya doğru konulabilmesi ile mümkündür. Madencilik sektörünün bugün içinde bulunduğu kriz, gereksiz ve hatalı bir şekilde yaratılan özelleştirme beklentileri ve özelleştirme uygulamalarıdır. Bu çerçevede, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'nun da özelleştirilme çabası, zaten yeterince değerlendirilmeyen ülkemiz kömür kaynaklarının devre dışı bırakılmasına ve enerji sektörümüzün tamamen dışa bağımlı hale gelmesine neden olacaktır.

Odamızın söylediklerini bugün özelleştirme isteyen Hükümetin atadığı genel müdürler de söylemektedir. Özelleştirme idaresinin özelleşecek diye açıkladığı BOTAŞ Genel Müdürü Saltuk Düzyol'da - *üretici ülkelerin yeri geldiğinde ekonomik silah olarak*

kullandıkları enerji kaynaklarının idaresinin tamamen özel şirketlere bırakılmasının büyük hata olacağını, neoliberal politikalar sonucunda ortaya çıkan özelleştirmeleri bugün bunu en iyi uygulayan ülke olan ABD'de bile devletin bu şirketlere müdahalesi ile sonuçlandığını, bilimsel araştırmaların kamu işletmelerinin de en az özel sektör kadar verimli çalıştırılabileceğini ispatladığını- söylemektedir.

TKİ Kurumu, stratejik planlama çalışmalarında en başta Kurumun son dönemde içinde bulunduğu hantallıktan kurtulması ile daha ekonomik ve verimli oluyor savlarıyla dayatılan taşeronlaştırma ve kiralama yolu ile birçok hizmet ve faaliyetin özel sektör eli ile yürütülmesi uygulamasından vazgeçmelidir. Kurumda dekapaj, taşıma, yıkama, zenginleştirme, hazırlık ve kimi yerlerde üretim işleri, kısacası neredeyse asli işlerin tümü taşeron eliyle yürütülmektedir. Bu durum da dolaylı özelleştirme değildir. Unutulmamalıdır ki madenler, kamunun yani halkın ortak malıdır ve Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Anayasanın 168. maddesine göre; devlet madenleri arama ve işletme hakkını belli bir süre için gerçek ve tüzel kişilere devredebilmektedir. Bu devir mülkiyet devri anlamına gelmemekte, madenler bu anlamda özel mülkiyete konu olamamaktadır. 5177 Sayılı Kanunla Değişik 3213 Sayılı Maden Kanunu'nun 4. maddesinde madenlerin, Devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu belirtilmiş ve 5. maddesinde, hakların bölünmemesi ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre, madenlerde arama ve işletme ruhsatlarından hiç birisinin hisselerine bölünmemesi, bu ruhsatların tek bir gerçek veya tüzel kişiye ait olması gerekmektedir.

Bu yasal duruma göre; maden işlerinin özel sözleşmelerle üçüncü kişilere devrine olanak yoktur. Ancak uygulamada ruhsat sahipleri özel hukuk alanına giren kimi sözleşmelerle ve belirli bir bedel karşılığında maden çıkarma ve satış haklarını özel kişilere bırakmışlardır. Rodövans olarak adlandırılan bu yöntemle ruhsat sahipleri, taşeron olarak üretim yapan üçüncü kişilerle 5-10 yıl süreli sözleşmeler imzalamışlardır.

Günümüz literatüründe rodövans, "maden ruhsat alanlarının, hukuki hak ve sorumlulukları kendisinde kalması koşuluyla hak sahibi tarafından sözleşme ile özel veya tüzel bir kişiye, bir süre tahsis edilmesi durumunda, maden ocağının işletilmesini üstlenen özel veya tüzel kişinin, esas ruhsat sahibine, ürettiği her bir ton

maden için ödemeyi taahhüt ettiği meblağ" olarak açıklanmaktadır. Rodövens'in bir özelleştirme yöntemi olduğu açıktır. Özelleştirme literatüründe "Kiralama" olarak adlandırılan yöntem, rodövens ile birebir uyuşmaktadır. Fransızca kökenli rodövens (redevance) kelimesi feodal dönem de haraç anlamında da kullanılmıştır. Kurumun bu tür uygulamalardan vazgeçip elindeki işgücünü kullanarak ve yıllardır azalan yatırımlara biran önce başlayarak verimli bir kamu kuruluşu haline getirilmesi önem ve öncelik arz etmektedir.

TKİ Kurumu, 70'li yıllardan 90'lı yılların başlarına kadar yaptığı gibi termik santrallerle entegre üretim projelerinin hazırlanarak hayata geçirilmesine öncülük etmeli, santral yapma koşuluyla özel sektöre devredilen ama bugüne kadar bu amaçla tek bir çivi bile çakılmayan sahaları geri alarak bu projelerin gerçekleştirilmesine önem vermelidir.

STRATEJİK PLANLAMAYA İLİŞKİN ÖNERİLER

- Kurumun özelleştirme çalışmalarının hemen durdurulması,
- Elektrik enerjisi üretiminde gittikçe azalan yerli kaynakların kullanım oranının artırılması ve bu doğrultuda kömür üretim hedeflerine ulaşılması,
- Havza niteliğindeki linyit sahalarının Kuruma iade edilmesi,
- 1990'ların başından itibaren düşüşe geçen yatırımların arttırılması,
- İthal kaynaklara bağımlılığın azaltılması ve üretim maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla verimliliğin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması,
- Rodövens ve taşeronlaştırma uygulamalarından vazgeçilerek ölçek ekonomisi öncelikli yatırım planlaması yapılması,
- Mevcut işgücünün genç kadrolarla desteklenerek usta-çırak ilişkisinin güçlendirilmesi,
- Ruhsatlı sahaların bölünmesine meydan vermeyecek şekilde havza planlaması çalışmalarına ağırlık verilmesi,
- Yakın gelecekte açık işletmeye uygun rezervlerin tükeneceği göz önüne alınarak yeraltı üretim planlamasının zaman geçirilmeden yapılması,
- Özellikle yönetici kademelerine yapılan atamalarda; bilgi, beceri ve liyakata özen gösterilmesi,

- Siyasi kadrolaşmaya son verilmesi,
- Çalışanların bilgi ve becerilerinin artırılması için meslek içi eğitim çalışmaları yapılması,
- Kurum çalışanlarının motivasyonunu artıracak ortamın oluşturulması,
- AR-GE çalışmalarına önem ve öncelik verilmesi,
- Kurumun rekabet gücünün artırılması amacıyla ileri teknolojiye sahip yüksek kapasiteli modern iş makinelerinin temini,
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanında yatırımların artırılması,
- Giderek artan çevre bilincine paralel olarak, ısı değeri düşük, kül, nem ve kükürt değerleri yüksek olan kömürlerimizin iyileştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması, dolayısıyla çevreye daha az zarar verilmesinin sağlanması,
- İthal kömürlerle rekabet koşullarının oluşturulması amacıyla temiz kömür teknolojilerinin yaygınlaştırılması,
- Odamız ve diğer meslek odaları ile diyalogun artırılması, sağlanmalıdır.